

**Vassiyeva Shaxnoza Maxramboyevna**

*Samarqand viloyati, Bulung’ur tumani*

*35-DMTT katta gurux tarbiyachisi*

*Telefon: +99899 619-81-84*

*E-mail vassiyeva1984@icloud.com*

---

**Annotatsiya:** Maqolada tarbiyalanuvchilarning nuqsoni bor bolalarni o‘qitish faoliyatini rivojlantirish muammosi dolzarbligi asoslanadi. Inklyuziv ta’limning maqsadlari, mazmuni, vositalari, o‘qitish usullari va amaliy mohiyatining tasnifi yangi yondashuvlarni amalga oshirishga tanqidiy va ijodiy tafakkurona muhokama qilinadi. Inson qobiliyatlari muhokama qilinadi.

**Аннотация:** Статья основана на актуальности проблемы развития учебной деятельности детей с трудностями в обучении. Рассматривается классификация целей, содержания, средств, методов обучения и практическая сущность инклюзивного образования, обсуждается реализация новых подходов с критическим и творческим мышлением. Обсуждаются человеческие возможности.

**Abstract:** The article is based on the relevance of the problem of development of educational activities of children with learning difficulties. The classification of goals, content, means, teaching methods and the practical essence of inclusive education are considered, the implementation of new approaches with critical and creative thinking is discussed. Human capabilities are discussed.

**Kalit so‘zlar:** Inklyuziv ta’lim, inclusive, inclusion, imkoniyati cheklangan bolalar, maxsus ta’lim, Salamanka deklarasiyasi, inklyuziv va integrasiyalashgan, jismoniy integrasiya, imkoniyati cheklangan, internat, umumta’lim dasturlari va korreksion ishlar.

**Ключевые слова:** Инклюзивное образование, инклюзивный, включение, дети с ограниченными возможностями, специальное образование, Саламанкская декларация, инклюзивный и интегрированный, физическая интеграция, инвалидность, школа-интернат, общеобразовательные программы и коррекционная работа.

**Key words:** Inclusive education, inclusive, inclusion, children with disabilities, special education, Salamanca Declaration, inclusive and integrated, physical integration, disability, boarding school, general education programs and remedial work.

---

Inklyuziv ta’lim (ingliz tilidan olingan bo‘lib, inclusive, inclusion–uyg’unlashmoq, uyg’unlashtirish, qamrab olmoq, qamrab olish ma’nolarini bildiradi) nogiron va sog’lom bolalar o‘rtasidagi tusiqlarni (diskriminasiyani) bartaraf etish, maxsus ta’limga muxtoj bolalar, (ayrim sabablarga ko‘ra nogiron bo‘lgan) o‘smirlar rivojlanishida uchraydigan nuqsonlar yoki iktisodiy qiyinchiliklardan qat’iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo’naltirilgan umumta’lim jarayoniga qo’shishni ifodalovchi ta’lim tizimidir. Inklyuziv ta’limning siyosati turlicha xarakterli bolalarni ta’lim olishini qo‘llaydi,

va yutuqga erishishiga yordam beradi hamda yaxshi xayot qurishiga imkon yaratadi. Inklyuziv ta'lim - bu davlat siyosati bo'lib nogironligi yoki boshqa sabablar tufayli maxsus yordamga muxtoj, tarbiyasi og'ir, yetim bolalar va yoshlar uchun moslashuvchan va individuallashtirilgan yordam tizimidir va barcha bolalarni teng ko'rishni ko'zda tutadigan ta'lim. Ya'ni millati, irqi, tanasining rangi, ijtimoiy kelib chiqishi, oilasining jamiyatda tutgan o'rni, manbai, moddiy va ma'naviy axvoli, jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida kamchiligi bo'lishidan qat'iy nazar barcha bolalarni teng ko'rish, ulardagi har qanday imkoniyatni qadrlash, rivojlantirishni ko'zda tutadigan ta'limdir.

Inklyuziv ta'lim - umumta'lim jarayonini rivojlantiradi va barcha bolalarga mos bo'lgan ta'limni joriy qiladi. Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim olishiga oid qo'shimcha moslamalarni tashkil qilib bolalarni ta'lim olishiga qulay sharoit yaratadi. Inklyuziv ta'lim xar xil extiyojli bolalarning ta'lim olishiga qaratilgan metodologiyani rivojlantirishga xarakat qiladi. Inklyuziv ta'lim turli extiyojlarni qondirishga qaratilgan ixcham turdagi dars berishga yondashadigan ta'limni ishlab chiqishni amalga oshiradi. Agarda inklyuziv ta'limni tadbiiq etishda dars berish, o'qitish bir muncha samarali va unumli bo'lsa unda nafaqat imkoniyati cheklangan bolalar balki barcha bolalar yutadi. Inklyuziv ta'lim maktablari bolalarning bilim olish uchun shaxsiy huquqlarini himoyalaydi (vaxolangki ular uqitilmasaham). Bunday yondashuv diskriminasiyani bartaraf etadi, kamaytiradi chunki bolalar bir-birlari bilan muloqot qilish jarayonida uzlarining o'qitilish jarayonida turli extiyojlarga ega individum ekanliklarini anglaydilar.

Sharqning mashxur allomalari Ibn Sino, Imom Buxoriy, Abu Nasr Farobiy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniylarning tarbiyaning maqsadlari har bir bola shaxsining rivojlanishiga ta'limning ta'siri tug'risidagi qarashlari inklyuziv talim rivojlanishining metodologik bazasi xisoblanadi.

Juda uzoq vaqt davomida maxsus yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim muassasalariga nisbatan maxsus segregasion ta'lim muassasalarida ta'lim tarbiya berish samarali deb hisoblanib kelindi. 1970-1980 yillarga kelib jahon miqiyosida insonparvarlik va kamsitishlarga yo'l qo'ymaslik g'oyasining ilgari surilishi maxsus ehtiyojli bolalarga e'tiborning yanada yaxshilanishiga olib keldi.

Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim tarbiyasi masalasi bugungi kunda eng dolzarb masalalar sirasiga aylanib bormoqda.

Maxsus ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar uchun ta'lim tizimi sifatida rivojlangan. Ushbu ta'lim imkoniyati cheklangan bolalarning extiyojlarini umumta'lim muassasalarida qondirib bulmaydi degan taxminlar asosida qurilgan. Maxsus ta'lim butun dunyoda maktab yoki internat shaklida, shuningdek umumta'lim maktablarining katta bo'lmagan qismlari sifatida faoliyat yuritadi.

Imkoniyati cheklangan bolalarning maxsus ta'lim tizimida o'qitilishi ularning maktabni tugatgach ijtimoiy jamiyatga moslashib ketishlarini qiyinlashtiradi. Shuningdek, ularning o'z oilasidan uzoqda bo'lishga majbur qiladi. Bu toifa bolalar boqimandalikka o'rganib qoladilar, o'z-o'ziga xizmat qilishlarida qiyinchiliklarga duch keladilar. Bundan tashqari juda ko'plab maxsus extiyojli bolalar ta'limdan chetda qolib ketmokdalar. Hozirgi kunda Respublikamizda alohida yordamga muhtoj

bolalarning rivojlanish darajasi, imkoniyati, nuqson xususiyatlari va qobiliyatlariga kura maxsus yoki umumta’lim tizimida ta’lim olishini amalga oshirish maqsadida inklyuziv ta’lim siyosati amalga oshirilmokda.

“Salamanka” deklarasiyasiga muvofiq xar bir o’quvchining tafovut, xususiyatlarini qo’llab quvvatlovchi va ma’qullovchi isloxot sifatida qarashadi. Uning maqsadlari, jinsi, irqi, madaniyati, ijtimoiy millati, dini, individual imkoniyat va qobiliyatidagi tafovutlar oqibatida yuzaga keladigan ijtimoiy segregassiyaga yo’l qo’ymaslik. Biroq bu konsepsiya universal foydalanish uchun yaroqsiz bo’lib chiqdi. Dunyo bo’yicha maktablarda inklyuzivga ko’pincha umumta’lim maktablarida nogironlarni o’zlarining tengdoshlari bilan birga ta’lim olish deb qaraladi” (Judi Kugelmas)

Biroq inklyuziv ta’limning mazmun \ mohiyati to’g’risidagi bilim va ma’lumotlar hali jamiyatda yetarli emas. «Inklyuziv» va «integrasiyalashgan» atamaları ko’pincha bir xil ma’noda ishlatiladi. Biroq qaramasdan falsafada ushbu tushunchalar orasida juda katta farq bor.

Nogiron bolani oddiy sharoitga joylashtirish integrasiyaga qarab qo’yilgan birinchi qadamdir. Imkoniyati cheklangan bolalarning umumta’lim muassasalari tarkibiga qamrab olinishi jahon miqyosida “inklyuziv” yoki “integrasiya” ta’lim atamaları bilan ataladi. “Integrasiya” atamasini aniqlash maqsadida ushbu tushunchaning ta’rifini bergan G.M.Kajdasparovning “Pedagogicheskiy slovar” lug’atiga murojaat qilamiz. Unda “guruxlar integrasiyasiga”, “guruxda shaxslar aro munosabatlarni tartibga solish” sifatida qaraladi shuningdek, jamoada faqatgina insonparvarlik munosabatlarni va mazkur guruxda ijobiy jamoatchilik fikrini yaratilishi bilan integrasiyani amalga tadbiq etish mumkin deb ta’kidlanadi. Keyingi yillarda imkoniyati cheklangan bolalarni barcha tengdoshlari katori umumta’lim tizimida ta’lim olishiga jiddiy etibor berilmokda va inklyuziv ta’lim matbuot axborot vositalari orkali ommaga keng targibot kilinmokda. Bu borada ota-onalar xam farzandlarini umumta’lim tizimidagi integrasiyalashgan va inklyuziv gurux va sinflarda ta’lim - tarbiya olishiga uz istaklarini bildirishmokda.

Integrasiyalashgan ta’lim bu, -diqqat markazida bolaning aynan maktabga kelib \ ketish muammosi turgan, maxsus ehtiyojli bolaning maktabga qatnash jarayonidir.

Integrasiyalashgan ta’limda bolaga muammo sifatida qaraladi. Bu ta’lim tizimining quyidagicha shakllari mavjud:

Jismoniy integrasiya. Integrasiyaning bu shakli nogiron va nogiron bulmagan bolalar urtasidagi jismoniy farkni kamaytirishga qaratilgan. Oddiy maktab bilan yonma-yon joyda nogiron bolalar uchun maxsus bo’lim yoki sinf tashkil qilish mumkin.

Inklyuziv ta’lim tizimida quyidagi maqsad va vazifalarning hal etilishi talab etiladi:

- ta’lim muassasasida imkoniyati cheklangan bolalar va o’smirlarning ta’lim olishlari uchun zaruriy psixologo - pedagogik, korreksion sharoitlarni yaratish, ularning imkoniyatiga yunaltirilgan umumta’lim dasturlari va korreksion ishlarni amalga oshirish orqali ruxiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashtirishni amalga oshirish;
- ukuvchilarning ta’limdagi tenglik huquqini kafolatlash;
- jamiyatning va oilaning faol ishtirokida nogiron va sag’lom

25-Iyun, 2025-yil

bolalarning extiyojlarini qondirish, ijtimoiy xayotga erta moslashtirish;

- imkoniyati cheklangan bolalar va usmirlarni oilalardan ajramagan xolda yashash xuquqini ruyobga chiqarish;

- jamiyatda imkoniyatti cheklangan bolalar va usmirlarga nisbatan do'stona va mexr-muxabbatli munosabatni shakllantirishdir.

Yuqoridagi vazifalarni tulaqonli amalga oshirishda eng birinchi galda kuyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1.Sharipov Sh.Sh. Talabalar ixtirochilik ijodkorligini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari (mehnat va kasb ta'limi fakultetlari misolida ): Diss.... ped.fan.nom. -T.: 2000.-205 b;

2.Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi /Monografiya. – T.: “Fan va texnologiyalar”, 2013.-b.

3.Ruziyev X.A. O'quvchilarni kreativ yondashuv asosida pedagogik kompetentlilikni rivojlantirish. Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnali.6/2024, 361-366.-b.

4.Ruziyev X.A. O'quvchilarni kreativ yondashuv asosida pedagogik kompetentlilikni rivojlantirish. Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnali.8/2024, 439-445.-b.

5.Amabile T.M. Social psychology of creativity: A consensual assessment technique // Journal of Personality and Social Psychology. 1982. Vol. 43p (5).

6. Ruziyev X.A. Izchillik asosida bo'lajak agronomlarning axborot kompetentligini rivojlantirish. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya.T.:2023.

7 .Ruziyev X.A. Talabalarda kommunikativ kompetentligini rivojlantirish. Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnali.8/2024, 607-614.-b.